

مدرسه، سنگر روانی ملت در جنگ

درسی از غزه برای مدیران مدرسه‌های ایران

● سیدمحمد نوروزیان امیری، دکترای مدیریت آموزشی

جنگ صرفاً نبرد سلاح نیست، روان دانش‌آموزان نخستین قربانی خاموش هر درگیری مسلحانه است. از این رو، نگارنده معتقد است بازخوانی تجربه‌ها و پژوهش‌های میدانی در مناطق جنگ‌زده‌ای مانند غزه، می‌تواند چراغ راهی برای طراحی «سیاست‌های مدرسه‌ای مقاوم» در ایران باشد. از این رو جستار حاضر در صدد است مقاله‌ای را با عنوان «پژوهشی چندملیتی برای طراحی حمایت روانی مدرسه‌محور» بازخوانی کند و از آن برای مدیریت مدرسه در ایران الهام بگیرد.

این مقاله با عنوان حمایت روان‌شناسانه مدرسه‌محور برای دانش‌آموزان غزه^۱ در سال ۲۰۲۳ منتشر شده و حاصل همکاری بین‌المللی شش پژوهشگر از کشورهای نروژ (یون هاکن شولتز و جون تی. فورسبرگ^۲، آمریکا (گرلینده هارپ^۳، استرالیا (اوا آلیسیچ^۴، فلسطین (صفوت دیاب^۵) و بلژیک (کرم الشنطی^۶) به همراه شورای پناهندگان نروژ (کامیلا لودی^۷) است. پژوهش به‌صورت میدانی در مدرسه‌های غزه انجام شده و هدف آن ارائه چارچوبی کاربردی برای حمایت روانی اجتماعی دانش‌آموزان در محیط مدرسه بوده است. تمرکز پژوهش بر درک نیازهای روانی کودکان، شناسایی مداخله‌های مؤثر و ایجاد زیرساخت‌های روانی پشتیبان در مدرسه‌هاست.

یافته‌های قابل‌کار بست برای مدیران مدرسه‌های ایران

پژوهش مذکور چارچوبی چهاربخشی ارائه می‌دهد که می‌تواند به‌صورت مستقیم در مدرسه‌های مناطق درگیر یا تهدیدشده ایران به کار رود:

۱. ایجاد محیط روانی و فیزیکی امن: یافته‌ها حکایت از آن دارند که «ایمنی» فقط به پناهگاه فیزیکی محدود نمی‌شود، بلکه مدرسه‌ها باید به مکانی برای بازسازی حس امنیت تبدیل شوند. این رویکرد شامل چند اقدام مدیریتی است:

- آموزش رفتارهای واکنشی در مواقع خطر به معلمان و دانش‌آموزان؛
- ایجاد فضاهای آرام (مانند اتاق تنفس، فضای نقاشی یا موسیقی درمانی)؛
- گشودن دوباره مدرسه‌ها در سریع‌ترین زمان پس از بحران، برای بازگرداندن نظم روزانه.

۲. تقویت روابط حمایت‌گرانه: یافته‌های این پژوهش تأکید دارند که روابط انسانی نخستین خط دفاع در برابر بحران روانی است. از این رو توجه به چند مورد ضروری است:

- معلمان و مدیران باید آموزش‌های پایه روان‌شناسی بحران را طی کنند؛
- بین دانش‌آموز و کارکنان مدرسه باید حس اعتماد و همدلی شکل بگیرد؛
- مشارکت والدین در برنامه‌های ترمیمی تقویت شود.

۳. اجرای فعالیت‌های روان‌ترمیمی: به هنگام جنگ، توجه به برنامه‌های پیش‌رو چاره‌ساز خواهد بود. این فعالیت‌ها، هم ترمیم روانی و هم پیوند اجتماعی را تسهیل می‌کنند:

- نقاشی، قصه‌گویی، بازی‌های گروهی، نوشتن نامه به آینده؛
- بیان هیجان از طریق بازی و هنر؛
- استفاده از ورزش و فعالیت‌های فیزیکی برای تخلیه تنش.

۴. نظام ارجاع و مراقبت تخصصی: برخی دانش‌آموزان به مراقبت‌های تخصصی نیاز دارند.

مدیران مدرسه‌ها باید:

- نشانه‌های اولیه اختلال‌های اضطرابی و افسردگی را شناسایی کنند؛
- امکان ارجاع سریع به روان‌درمان‌گران و مراکز مشاوره منطقه‌ای را فراهم آورند؛
- در مدرسه‌ها یک مشاور بحران یا روان‌شناس تربیتی ثابت مستقر شود.

نقش کلیدی مدیر مدرسه در بحران

مقاله به‌صراحت نقش مدیر را در بحران‌ها «محوری» می‌داند. مدیر مدرسه باید:

- به‌جای فقط اداره‌کننده، نقش رهبر معنوی مدرسه را ایفا کند؛
- الگوساز تاب‌آوری و امید برای دانش‌آموزان و معلمان باشد؛
- از برنامه‌های روانی به‌شخصه حمایت و آن‌ها را پیگیری و ارزیابی کند؛
- انعطاف سازمانی مدرسه را در مواجهه با بحران بالا ببرد.

توصیه‌های سیاستی به وزارت آموزش و پرورش ایران

بر اساس این مقاله و اقتضات شرایط جنگی، می‌توان توصیه‌های پیش‌رو را به وزارت آموزش و پرورش پیشنهاد کرد:

- دستورالعمل ملی «مدرسه در بحران» را تهیه کند که شامل مداخله‌های روانی، ارتباط‌های اضطراری، آموزش‌های پایه برای معلمان و پروتکل‌های ارجاع روانی باشد.
- طرح «سفیران سلامت روان مدرسه» را با تربیت نیروهای متخصص در هر منطقه آغاز کند.
- مدرسه‌های مناطق مرزی را اولویت تجهیز روانی قرار دهد (فضای آرام، کارگاه‌های معلمان و مشاور مقیم).
- در کتاب‌های درسی و فوق‌برنامه‌ها مفاهیمی مانند تاب‌آوری، امید، مراقبت متقابل و مدیریت ترس را آموزش دهد.
- با همکاری سمن‌ها (سازمان‌های مردم‌نهاد)، بسیج، هلال‌احمر و بهزیستی، شبکه حمایتی روانی اجتماعی مدرسه‌ها را طراحی و پیاده کند.

جمع‌بندی

می‌توان گفت، اگرچه شرایط غزه و ایران تفاوت‌هایی دارد، اما شباهت‌های عمیقی در تهدیدهای نظامی و روانی کودکان، این مقاله را به منبعی ارزشمند برای برنامه‌ریزی مدرسه‌ای در ایران تبدیل می‌کند. در نگاه نهایی، مدرسه تنها محل آموزش نیست، جایی است برای ترمیم روان ملت، ساختن نسل مقاوم، و ریشه‌دار کردن امید در دل‌های کودکان. به‌مرور خواهیم دید که در بحران یا جنگ آینده، پیروزی تنها با موشک نیست، بلکه مدیران مدرسه‌ای، به‌منزله افسران خط مقدم جبهه روانی، در پیروزی و هم‌بستگی اجتماعی تأثیرگذار خواهند بود.

پی‌نوشت‌ها

1. School-based psychosocial support for students in Gaza – A research informed framework for providing support and identifying needs in the aftermath of the 2023 war
2. Jon-Håkon Schultz, June T. Forsberg,
3. Gerinde Harb
4. Eva Alisic
5. Safwat Diab
6. Karam Al-Shanti
7. Camilla Lodi

